

*Третяк О. С., доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т.Г. Шевченка (м. Чернігів)*

ПРОЕКТУВАННЯ ПІДСИСТЕМИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті ставиться завдання розкрити теоретико-методичні складові проектування підсистеми технологічного компоненту спрямованого на формування готовності у майбутніх вчителів історії до педагогічної взаємодії.

Ключові слова: проектування, підсистеми технологічного компоненту, готовність до педагогічної взаємодії, підготовка майбутніх вчителів історії.

В статті ставиться задача раскрыть теоретико-методические составляющие проектирования подсистемы технологического компонента направленного на формирование готовности у будущих учителей истории к педагогическому взаимодействию.

Ключевые слова: проектирование, подсистемы технологического компонента, готовность к педагогическому взаимодействию, подготовка будущих учителей истории.

Постановка проблеми у загальному виді. Професійна підготовка фахівців у вищому навчальному закладі, здійснюється в межах системи, що вміщує в собі різні підсистеми і компоненти, які розглядаються багатьма дослідниками [6; 12 та ін.] як сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках між собою певним чином і утворюють деяку єдність цілей. Педагогічна система [11] є складною, оскільки містить значний обсяг інформації необхідної для її описування та управління. В межах підсистем виділяються мета, специфічні принципи, умови, методи, форми, технології, результат, засоби навчання та діагностики знань студентів. Педагогічна система ґрунтується на різних взаємопов'язаних компонентах (цільовий, технологічний, організаційний, результативний та ін.), що деталізують процес підготовки майбутніх вчителів історії. Разом з тим, спостерігається деяка невідповідність між засвоєнням теоретичних знань студентами та напрацюванням у них вмінь до їх презентації та організації урочних занять зі школярами, що актуалізує розгляд компонентів підсистеми технологічного компонента, як основи ефективної підготовки майбутніх вчителів історії до педагогічної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему педагогічної взаємодії та формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності висвітлювали у своїх працях Л.

Кандибович, О. Бодальов, О. Киричук та ін. (особистісний підхід), І. Зязюн, Б. Євтух, М. Левшин, та ін. (інноваційний підхід). Проектування педагогічних технологій розглядали В. Луговий, М. Степко, Г. Козлакова, С. Калашникова та ін.

У структурі педагогічної діяльності дослідники виділяють технологічний компонент, що забезпечує ефективність процесу підготовки майбутніх учителів. Поєднання в педагогічній системі технологічного компоненту з іншими компонентами (цільовий, прогностичний, організаційний, змістовний, моделюючий, функціональний, результативний тощо), дозволяє застосовувати інноваційні освітні технології, що в сукупності з його підсистемами сприяє формуванню готовності у майбутніх учителів до педагогічної взаємодії.

Однак, у наукових дослідженнях недостатньо висвітлено теоретико-методичні основи проектування підсистеми технологічного компоненту в системі формування готовності майбутніх учителів історії до педагогічної взаємодії, що потребує розгляду цього питання.

Метою статті є розкриття теоретико-методичних основ проектування підсистеми технологічного компоненту в системі формування готовності у майбутніх вчителів історії до педагогічної взаємодії.

Викладення основного матеріалу. Проблеми етики, проблеми самосвідомості, проблеми педагогічної діяльності, спілкування, мотивації та соціальної

регуляції поведінки в процесі педагогічної взаємодії цікавили багатьох психологів (О. Киричука [2] та ін.). Всі вони звертали увагу на емоційний, інформативний, поведінковий, соціальний та конфліктний компоненти педагогічної взаємодії, а також на те, що в умовах соціальної взаємодії поведінка вчителя завжди складна. За нею стоїть, крім базових потреб, розуміння того, щоб її сприймали позитивно оточуючі. При цьому дається позитивна або негативна оцінка спілкуванню в рамках стосунків. Вагому роль у взаємовідносинах в системі «вчитель-учень» відіграє наявність прагнення до порозуміння у взаємодії. Психологи вказують також і на варіативність педагогічної взаємодії, яка тягне за собою, з одного боку, зближення моделей поведінки вчителя з вимогами суспільства, а з іншого – формує специфічну культуру спілкування, що сприяє пошуку та утвердженню нових соціальних норм поведінки з учнями.

У свою чергу, педагоги [3; 4; 7; 11 та ін.], розглядаючи технологічний компонент в системі підготовки вчителів, вказують та те, що він поєднує в собі теоретичні та практичні компоненти, що забезпечують активність студентів та створюють умови для розвитку у них професійно важливих компетентностей та особистісних якостей, забезпечує систематичну діагностику навчальних досягнень відповідно до засад ECTS, а також формування менталітету.

Г. Костенко, досліджуючи технологічний компонент в системі підготовки магістрів зазначає, що «методична майстерність викладача має розвиватися не через забезпечення його великою кількістю готових рецептурних методичних посібників і широке використання ним готових технологічних процедур. Йому потрібні передусім фундаментальні знання з базових дисциплін, висока загальна культура і ґрунтовна психолого-педагогічна підготовка» [4, с.82].

Результатом підготовки магістрантів та завершеності педагогічного технологічного циклу, Г. Костенко, С. Сисоєва [4; 7 та ін.], пропонують узагальнювати, залежно від специфіки підготовки магістрів, показники творчої активності магістрантів, серед яких виділяють такі, як: уміння бачити проблему (через постановку питання і самостійний пошук відповіді на нього); відчуття новизни

(здатність провести моніторинг у рамках вибраного предмету та робити прогнози); критичність мислення (уміння бачити в предметі аналізу якомога більше можливих сторін і зв'язків, знаходити причини професійних помилок); здатність визначити структуру предмету аналізу (уміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне і другорядне, описувати і давати визначення, пояснювати, доводити, обґрунтовувати свої погляди на явища і процеси, систематизувати і класифікувати їх); спрямованість на творчість (мотивація творчого пізнання, творчої праці, творчого спілкування і характеризується гнучкістю мислення магістрантів, як уміння зрозуміти нову точку зору, здатністю відійти від шаблону як уміння перегрупувати свої знання і зв'язки між ними, здібністю до абстрагування і аналізу, а також здібністю до конкретизації і синтезу); культура мислення (володіння методологією багатовимірною (багатофакторною) аналізу проблем); експертні можливості (здатність магістра-випускника мислити на рівні твердих знань закономірностей, принципів і тенденцій. Уміти класифікувати конфлікти, процеси і явища, відстоювати свою громадянську і моральну позицію, почуття обов'язку, прагнення до лідерства).

І. Коновальчук [3] визначаючи сутність та ознаки інноваційних педагогічних технологій як об'єкта проектування, вказує на те, що при оцінці педагогічних технологій необхідно орієнтуватися на характерні ознаки, що визначають їх інноваційність та продуктивність (концептуальність, інтегральність, системність, ефективність, стабільність результатів, чітка цільова орієнтація, гнучкість і мобільність, варіативність та ін.).

Ю. Підборський наголошує на тому, що: «Розвинутий рівень творчого мислення майбутнього вчителя пов'язаний з його активністю та діяльністю в межах власної професії. Це досягається завдяки зацікавленості нею, підвищеній мотивації внаслідок нових сучасних педагогічних технологій. Такий підхід сприятиме розвитку знань, умінь, навичок та творчого мислення» [8, с.135]. На думку автора, надання суб'єкту навчання міцних та глибоких знань, творчих здібностей тощо має відбуватися через міждисциплінарні зв'язки, «які б доповнювали та

поглиблювали знання кожного окремого предмета з виключенням можливого дублювання» [8, с.137].

О. Савченко застерігає, що «Нові освітні парадигми ускладнюють педагогічну діяльність, підвищуються вимоги передусім до особистісних якостей учителя. Саме особистість учителя має велике значення для особистості учня. Ставлячи завдання розвитку особистісних якостей учня (комунікативність, здатність до адаптації, здатність до творчості, упевненість у своїх силах, апатія), учитель сам повинен розвинути їх у собі. На перше місце дослідниками вчительської професії ставляться високі вимоги до учителя як особистості (високі моральні якості; широта поглядів, адаптивність, інтерес до нововведення, допитливість; готовність взяти на себе відповідальність; здатність до аналізу і розв'язання важких проблем; пошана до людей, доступність, контактність, інтерес до людей; розуміння і прийняття культурних відмінностей між людьми; висока громадянська позиція в демократичному суспільстві; здатність працювати в колективі, проявляючи самостійність; висока стійкість у стресових ситуаціях, емоційна стабільність та ін.)» [9, с.341-342].

Розгляд означених підходів до завершеності педагогічного циклу підготовки майбутніх учителів дозволяє узагальнити методику формування у них готовності до професійної взаємодії та здійснити проектування підсистеми технологічного компоненту. При тому, ми звертаємо увагу на теоретичний та конкретно-науковий підходи до проектування підсистеми технологічного компоненту, керуючись тим, що:

– майбутньому учителю історії необхідно формувати компетентності, що є вкрай важливими в його професійній діяльності. Однією із важливих складових яких є готовність до педагогічної взаємодії, що ґрунтується на мотиваційному та емоційно-вольовому компонентах;

– особистісна зорієнтованість змісту підготовки, проектується в зоні розвитку потреб та інтересів студентів;

– усвідомлення важливості спирання на основні принципи компетентнісного підходу, серед яких виділяються такі принципи, як: принцип визначення рівнів компетентності; принцип послідовності досягнення результатів навчання; принцип

урахування потреб суб'єктів навчання; принцип використання різних видів занять та форм і методів навчання; принцип діагностики навчальних досягнень та корекції і контролю знань, умінь та навичок; принцип застосування інноваційних технологій в навчальному процесі, що активізують пізнавальну діяльність;

– в процесі проектування підсистем технологічного компоненту, концептуальна частина має включати цілі, форми, зміст, методи та засоби, що дозволяють здійснити теоретико-методичне обґрунтування педагогічного процесу та визначити його змістовну та організаційну частини;

– конкретно-методичний рівень в процесі проектування підсистеми технологічного компоненту дозволить визначити ефективність освітньої технології на основі розроблених критеріїв оцінки набутих знань та умінь, емоційно-вольових якостей, здібностей.

Кожний елемент підсистеми технологічного компоненту має бути підпорядкований на досягнення певної мети – формування готовності у майбутніх учителів історії до професійної взаємодії. Для цього, заняття мають проводитися:

– з використанням як традиційних так і інноваційних технологій, з поєднанням теоретичних та практичних компонентів, що забезпечують активність студентів та створюють умови для розвитку у них професійно важливих компетенцій та особистісних якостей;

– на основі запровадження в навчальному процесі таких форм проведення занять як ситуаційно-рольові ігри, що вимагають застосування наявних знань та демонстрації вмінь і навичок їх вербалізації;

– з орієнтацією на прийняття групових рішень та розвиток здатності впливати на опонентів та аргументувати свою позицію, а також ставити себе на місце об'єкта педагогічного впливу та краще розуміти його почуття, мотиви та потреби;

– із залученням студентів до участі в методичних семінарах, науково-практичних конференціях, круглих столах з питань удосконалення методики викладання предмету;

– із застосуванням систематичної діагностики навчальних досягнень відповідно до засад ECTS та організації

навчально-виховного процесу таким чином, щоб сприяти розвитку у студентів стійкого інтересу до навчання, формуванню професійних цінностей та менталітету.

В. Луговий вказує на те, що доцільно поглибити розуміння інформації та її впливу на людину, аби довести, що інформація справді є незамінним чинником організації, розвитку людини, відтак якісне «викладання» інформації для її ефективного «засвоєння» є дуже важливим [5, с.9].

Виділяють високоефективні педагогічні технології опанування інформації в освіті за п'ятьма видами навчання [5], а саме: емпіричне і теоретичне навчання – засвоєння знань; колективне й індивідуальне навчання – цінностей; репродуктивне і продуктивне навчання – проектів; практичне і духовне спілкування – консенсусів; виконавче і творче навчання – художніх образів.

Палітра основних методів викладання, що можуть бути використані при підготовці студентів-істориків, на наш погляд, така: лекції; семінар (робота з малими групами); консультації (наставництво з боку викладачів та за принципом «рівний-рівному»); дослідницький семінар; проблемні заняття (з пошуку рішення); демонстраційні заняття; педагогічна практика (стажування); польова робота (археологічна практика); дистанційне навчання (шляхом листування або з використанням інформаційно-комунікаційних технологій); е-навчання (в електронному або змішаному з використанням інших методів викладання та навчальних середовищ форматах) [10].

Цей перелік може доповнюватися, а його компоненти видозмінюватися, враховуючи те, що головним показником ефективності навчання виступає його результативність. На результативність навчання, на думку І. Дичківської [1], і ми з нею погоджуємось, впливають такі чинники як: психологія навчання, управління пізнавальною діяльністю слухачів, оптимізація навчання, організація діяльності викладачів, практична підготовка, електронні технології, контроль засвоєння знань, контекстне навчання тощо.

Побудова навчального процесу з урахуванням майбутніх фахових компетентностей ґрунтується на існуванні міждисциплінарних зв'язків, розробці відповідних завдань, що дозволяють

формувати у студентів-істориків набір професійно важливих знань та вмінь.

Інформаційні технології та комп'ютерне навчання передбачають використання новітніх електронних технологій для передачі знань в умовах відкритого інформаційного простору.

Реалізація даної технології не можлива без використання сучасної комп'ютерної техніки, локальних та глобальних комп'ютерних мереж, електронного демонстраційного обладнання, комп'ютерних навчальних класів, спеціальних навчальних, контролюючих, діагностичних, тренувальних програм.

Все це розширює межі підсистеми технологічного компоненту, і разом з тим означає, що треба враховувати: потенційні можливості організаційних форм навчальної діяльності з погляду набуття за їх допомогою тих чи інших професійних умінь, що входять до кваліфікаційних характеристик; використання навчальної та контрольної-діагностичної функцій навчального процесу; цільове призначення навчальної інформації пізнавального та операційного типу; можливості студентів та рівень їх базової підготовки; можливості викладача (рівень компетенції, методична та технічна оснащеність навчального процесу); час відведений на заняття тощо.

Із вказаного вище випливає, що сам по собі зміст навчального процесу та ті цілі, які він переслідує не можуть бути реалізовані без викладача, без його ставлення до викладання дорученого йому предмету. Немаловажну роль тут відіграє і самостійна робота студента.

Для забезпечення самостійної роботи студентів від викладача вимагається: розробити методичні рекомендації для організації самостійної роботи студентів; підготувати навчально-методичний посібник (враховуючи те, наскільки дана дисципліна забезпечена учбовою літературою); скласти контрольні завдання, тести для контролю знань студентів; скласти перелік завдань для студентів на самостійну роботу; надати завдання опрацювати та законспектувати літературні джерела із заданої теми, самим сформулювати запитання. Велику роль тут відіграє правильне визначення трудомісткості різних видів завдань, забезпеченість студентів

навчальною літературою та комп'ютерною технікою, доступ до електронних бібліотек.

Виконання завдань пов'язаних з роботою із історичною літературою, мають вчити студентів мислити, аналізувати, враховувати умови, ставити задачі, вирішувати проблеми, що виникають, конспектувати основні поняття теми, будувати таблиці чи схеми.

Використання відповідних форм контролю рівня засвоєння знань студентами зосереджує їхню увагу на розумінні ними понять та термінів, міцності засвоєння теоретичних знань та прикладних умінь, що сприяє тому, що у них: розвивається здатність до самоконтролю, як вміння критично ставитися до своїх навчальних досягнень, зіставляти досягнуті результати із програмою навчальної дисципліни; створюються умови для формування психологічної готовності до самостійної роботи. З цією метою необхідно адаптувати навчальні матеріали для самостійного опрацювання, виділити час та місце для самостійної роботи, здійснювати систематичний контроль за ходом виконання завдань самостійної роботи. При тому, психологічна готовність студентів пов'язана із розвитком умінь сприймати та відтворювати отриману інформацію, здійснювати аналіз та порівняння різних точок зору, зіставляти та узагальнювати, складати тези, схеми, таблиці, аргументувати висновки. Доцільним є також рішення пізнавальних завдань студентами, аналіз запропонованих викладачем ситуацій та надання допомоги щодо виправлення помилок.

Важливу роль відіграють індивідуальні та групові консультації викладача, що орієнтують студентів на вирішення професійних завдань, правильне поєднання теоретичних знань з реальною практикою їх застосування. Такі консультації визначають можливості студентів для усвідомлення ціннісних потреб, мотивів та професійних інтересів.

На особливу увагу заслуговують завдання, які повинні виконувати студенти під час проходження педагогічної практики. Ці завдання мають бути сформульовані таким чином, щоб студенти долучалися до самостійного виконання покладених на них обов'язків. Це дозволяє їм критично

ставитися до набутих знань та вмінь, порівнювати теорію з практикою роботи.

До основних структурних складових підсистеми технологічного компоненту підготовки студентів-істориків до педагогічної взаємодії, можна віднести: 1) розробку викладачем розвивальних та виховних завдань, виконання яких студентами сприяє розвитку здібностей до комунікації; 2) принципи організації навчальної діяльності студентів (зацікавленість, широкий вибір вправ, мотивація учіння та постановка конкретних цілей, розвиток здатності до саморегуляції тощо); 3) методи організації занять (стимулювання навчальної діяльності, діагностика навчальних досягнень, запровадження інтерактивних технологій та ін.); 4) опанування знань та умінь до педагогічної взаємодії на основі міждисциплінарних зв'язків; 5) моделювання за допомогою технологій контекстного навчання, що вибудовує формування нового досвіду студентів в ході його теоретичного осмислення у процесі застосування; 6) формування системи цінностей, що мотивують до навчання та самореалізації; 7) система позааудиторних заходів, що сприяють поглибленню знань, здібностей, розширюють кругозір; 8) використання тренінгів (розвитку соціальної перцепції, розв'язання конфліктів, опанування досвіду групової роботи, рольовий, вольової концентрації, проектування життєвих цілей й ідей та ін).

Висновки. Підсистема технологічного компоненту підготовки майбутніх учителів історії має за мету формування готовності до педагогічної взаємодії і розглядається нами як сума принципів, засобів, методів, прийомів, форм організації навчального процесу, які дозволяють інтегрувати теоретичні положення і практичну складову підготовки через інтерактивні педагогічні технології в контекстне навчання, яке сприятиме виробленню нового досвіду взаємодії з учнями через його застосування.

Подальшим напрямом досліджень у цій сфері є конкретизація інтегративно-синергетичної моделі педагогічної технології в системі підготовки майбутніх учителів історії з урахуванням готовності викладачів вишу до здійснення їх дистанційного навчання.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Кірічук О. В. Проблеми психолого-педагогічної взаємодії / О.В. Кірічук // Психологія. – К., 1993. – Вип. 37. – С. 3-12.
3. Коновальчук І.І. Проектування інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7692/97>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Костенко Г.Ф. Технологічний компонент педагогічного мистецтва / Г.Ф. Костенко, Св.М. Чумаченко // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2013. – № 2(48). – С. 82-85.
5. Луговий В. І. Інформаційна залежність особистісної орієнтації педагогічних технологій / В. І. Луговий // Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колективна монографія / В. Андрущенко, Н. Дівінська, Б. Корольов та ін. ; за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. – К. : Пед. думка, 2008. – С. 70-91.
6. Месарович М. Общая теория систем : математические основы / М. Месарович, Я. Такахара. – М. : Мир, 1978. – 311 с.
7. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / [Сисоєва С.О. та авт. кол.]; за ред. С. О. Сисоєвої. – К., 2001. – 502 с.
8. Підборський Ю.Г. Формування підготовки майбутніх учителів засобами сучасних технологій в умовах університетських комплексів / Ю.Г. Підборський // Вища освіта України №3 (додаток 1). – 2012. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т.3. – С.132-138.
9. Савченко О.П. Професійна підготовка сучасного вчителя: європейський вимір / О.П.Савченко // Вища освіта України №3 (додаток 1). – 2012. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т.3. – С.337-346.
10. Третяк О. С. Актуальні проблеми модернізації педагогічних технологій при підготовці майбутніх пенітенціаріїв / О. С. Третяк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – №22 (257). – Ч. VIII. – С.299-308.
11. Третяк О.С. Проектування педагогічної системи підготовки магістрів-істориків / О.С. Третяк // Педагогіка вищої школи. – Зб. наук. праць. – Випуск 40. – Кривий Ріг, 2014. – С.237-243.
12. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 1978. – 272 с.

Tretjak O., doctor of pedagogical sciences, associate professor

PROJECTING THE TECHNOLOGICAL COMPONENT SUBSYSTEM IN THE SYSTEM OF HISTORY-TEACHER PEDAGOGICAL INTERACTION TRAINING

The aim of the article is to disclose the theoretical and methodological components in projecting the technological component subsystem directed on forming the readiness of the history-teacher for pedagogical interaction. The main aspects of the in projecting the technological component process are given, the conceptual part includes the aim, forms, content, methods and means, which make it possible to realize theoretical and methodological grounds of pedagogical process and to define their substantial and organizational parts. The structural parts of technological component subsystem in the training the pedagogical interaction the history-students are based on the methodological level of the pedagogical system.

Key words: projecting, technological component subsystem, readiness for pedagogical interaction, training of the future history-teacher.